

Το δεύτερο ημίχρονο

του Κώστα Σημίτη

Μια νέα φάση της κρίσης πλησιάζει. Επιδίωξη της κυβέρνησης είναι με την αρχή του νέου χρόνου να ισχύσει ένα νέο καθεστώς σχέσεων με τους δανειστές. Θα εξασφαλίζει χρηματοδότηση αλλά θα περιορίζει στο ελάχιστο την ανάμιξή τους στην οικονομική πολιτική της χώρας. Η αξιωματική αντιπολίτευση ισχυρίζεται και αυτή, ότι η νίκη της στις κατ' αυτήν αναπόφευκτες βουλευτικές εκλογές το πρώτο τετράμηνο του επόμενου χρόνου θα σημάνει μια νέα περίοδο. Χαρακτηριστικά της θα είναι η άφθονη χρηματοδότηση, η μη ανάμιξη των δανειστών στις υποθέσεις μας και η δραστική μείωση του χρέους. Μπορούν να πραγματοποιηθούν όλα αυτά τα ευχάριστα; Είναι η ελληνική κοινωνία, τα κόμματα προετοιμασμένα γι' αυτή τη νέα περίοδο; Έχουν σχεδιάσει ή τροποποιήσει τις πολιτικές τους;

Η κοινή γνώμη συμφωνεί ότι χρειάζεται νέα πορεία. Αλλά δεν ξέρει ποια. Θέλει ηγέτες που θα λύνουν τα προβλήματα, αλλά δεν μπορεί να προσδιορίσει ποιους. Θέλει να ξεπεραστεί η κρίση, αλλά αγνοεί με ποιο τρόπο. Θεωρεί το ευρώ επικίνδυνο νόμισμα. Αλλά το κρίνει προτιμότερο από τη δραχμή. Η χώρα βρίσκεται σε αδιέξοδο.

Παρά τα αισιόδοξα μηνύματα της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης επικρατεί φόβος και ανησυχία. Οι ίδιοι οι υπεύθυνοι των κομμάτων επισημαίνουν τον κίνδυνο οι καταθέτες να αποσύρουν τα χρήματά τους από τις τράπεζες για να τα

εμβάσουν στο εξωτερικό. Οι δηλώσεις της κυβέρνησης ότι λήγει η περίοδος των μνημονίων, αντί να βελτιώσουν την κατάσταση, οδήγησαν αστραπιαία σε αύξηση των επιτοκίων και ματαίωσαν την ελπίδα προσφυγής στις αγορές για δανεισμό. Οι ελπίδες ότι μια νέα αριστερή κυβέρνηση θα ελέγξει το μεγάλο κεφάλαιο, θα αυξήσει μισθούς και συντάξεις και θα διαθέσει χωρίς περιορισμούς χρήματα στους μικρομεσαίους επιχειρηματίες για επενδύσεις μοιάζουν εξωπραγματικές. Αν οι λύσεις είναι τόσο εύκολες γιατί δεν τις ακολουθούν στην Ιταλία, στην Ισπανία, στην Πορτογαλία; Καλλιεργημένη απαισιοδοξία και διατεταγμένη αισιοδοξία αλληλοαναιρούνται. Εμπιστοσύνη δεν υπάρχει. Οι περισσότεροι πολίτες έχουν την αίσθηση ότι βρίσκονται σε μια δίνη, που δεν ελέγχεται. Το μέλλον δεν είναι προβλέψιμο.

Εχθρότητα, αντιπαλότητα, βία επικρατούν παρ' όλο που όλοι ζητούν συνεννόηση και συνεργασία. Η μάχη για την εξουσία εξακολουθεί αδυσώπητα, μεταξύ των κομμάτων, στην κοινωνία. Αλλά χωρίς πυξίδες. Κύριο κριτήριο είναι τα προσωπικά συμφέροντα, οι συντεχνιακές επιδιώξεις, η υπεράσπιση και η εκμετάλλευση των κεκτημένων. Οι πολλοί είναι θεατές, περιμένουν έμβοβοι το αποτέλεσμα, αμφίθυμοι για τις προτιμήσεις τους, έρμαιοι των επιπτώσεων της συνεχούς διαμάχης.

Κινητοποίηση και συμπόρευση εκείνων που θέλουν την ανασυγκρότηση και τη βελτίωση της εκπαίδευσης, της δικαιοσύνης, της δημόσιας διοίκησης δεν είναι δυνατή. Τα πλαίσια κάθε συζήτησης καθορίζονται με κομματικές και συνδικαλιστικές αποφάσεις. Κάθε παράταξη έχει τους οπαδούς της, τους πελάτες της, τα συμφέροντά της τα οποία υπηρετεί. Παρά τα λόγια για

νέες πορείες τα δείγματα που παρουσιάζονται είναι εκείνα της μέχρι τώρα αδιέξοδης πορείας ή νέα ακόμη χειρότερα, όπως είναι η βία στα πανεπιστήμια που δήθεν εξυπηρετεί την ελεύθερη κυκλοφορία των ιδεών, η αντικοινωνική συμπεριφορά ως σύμβολο ελευθερίας και η εθνικιστική ρητορεία που καταγγέλλει κάθε διαφορετικά σκεπτόμενο ως προδότη.

Η χώρα βρίσκεται σε κρίση γιατί δεν έχει προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που προέκυψαν από την παγκοσμιοποίηση και την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Φαντασιώνεται μια αυτονομία, που έχει προ πολλού χαθεί, αρνείται πεισματικά να αλλάξει τους τρόπους λειτουργίας της κοινωνικής και κρατικής οργάνωσης.

Όλοι διαμαρτύρονται για την υπερφορολόγηση που πραγματικά υπάρχει. Δεν κατήγγειλαν όμως την «υπερδαπάνη», μια από τις σημαντικές αιτίες της κρίσης. Τα κόμματα αρνούνται το πελατειακό κράτος αλλά με κόπο κατήργησαν μόνο ορισμένους από τους φόρους υπέρ τρίτων. Η καθολική κατάργησή τους θα εξόργιζε κοινωνικά ισχυρούς πελάτες που θα έχαναν κατοχυρωμένα προνόμια.

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής άρχισε να αποδίδει αποτελέσματα λόγω της έντονης πίεσης των δανειστών μας. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται σε δύο κινήσεις που έγιναν «σύμφωνα με τα πρότυπα των ΗΠΑ» τον επιλεκτικό ουσιαστικό έλεγχο αντί για τον μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενο επιπόλαιο έλεγχο του συνόλου των φορολογουμένων και την άρση του τραπεζικού απορρήτου τους. Και όμως, οι δύο αυτοί «νεωτερισμοί» είχαν προταθεί ήδη από χρόνια αλλά είχαν απορριφθεί από την πλειοψηφία των βουλευτών

και των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Η άρση του απορρήτου θεωρήθηκε αντίθετη στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και ο επιλεκτικός έλεγχος αντίθετος προς την αρχή της ισότητας! Η συνταγματική αυτή ευθιξία ήταν υποκριτική. Αποτελούσε πρόσχημα ώστε να διατηρηθεί ο τύπος ελέγχου που συνέφερε τη συναλλαγή ελεγκτών και ελεγχομένων σε βάρος του Δημοσίου.

Το παράδειγμα της αξιολόγησης των δημοσίων υπαλλήλων επιβεβαιώνει ότι οι όποιες μεταρρυθμίσεις προϋποθέτουν συγκρούσεις, έχουν πολιτικό κόστος και δύσκολα πραγματοποιούνται, όταν η πολιτική εξουσία δεν είναι αποφασισμένη να ανατρέψει την ισχύουσα κατάσταση. Αξιολόγηση των υπαλλήλων υπάρχει σε όλες τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες όπως και εμπεδωμένες διαδικασίες κρίσης. Στην Ελλάδα όμως η αξιολόγηση συνάντησε την καθολική άρνηση των συνδικάτων και έντονες αντιρρήσεις από τα κόμματα. Είναι ακόμη αμφίβολο, αν θα υπάρξει ουσιαστική αξιολόγηση. Μπορεί η λύση που τελικά θα εφαρμοσθεί να είναι προσχηματική. Το συνδικαλιστικό όργανο των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης για παράδειγμα είχε υποβάλει παλαιότερα την πρόταση ο κάθε καθηγητής να αξιολογεί τον εαυτό του! Χωρίς αξιολόγηση δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική διοίκηση που σέβεται τον πολίτη. Επικρατεί η αυθαιρεσία της εξουσίας.

Η προσαρμογή στις μεταβολές του ευρωπαϊκού περιβάλλοντος και της παγκοσμιοποίησης προϋποθέτει επανεξέταση των θεσμών και προτύπων της χώρας, τη σύγκριση με όσα ισχύουν σε άλλες χώρες, την αναμόρφωσή τους με βάση τις ειδικές συνθήκες και

επιδιώξεις μας. Η αναζήτηση αυτή πραγματοποιείται μόνο μερικά και με προκατάληψη κατά του καινούργιου και διαφορετικού. Η θεραπεία για τις αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος, της δικαιοσύνης, της διοίκησης απαιτούν κατά την κυρίαρχη γνώμη μόνο χρήματα. Η άποψη αυτή παραβλέπει σκόπιμα τη γραφειοκρατία, την κακή κατανομή των αρμοδιοτήτων, τη δημιουργία περιττών διαδικασιών για να ικανοποιούνται συντεχνιακές επιδιώξεις.

Ένα παράδειγμα γραφειοκρατίας από τα πολλά της ελληνικής καθημερινότητας: Η διαφορά μεταξύ ενός δήμου και ενός πολίτη, λόγω απαλλοτρίωσης οικοπέδου του, έληξε με δικαστική απόφαση του Πρωτοδικείου. Δικαίωσε τον ιδιώτη. Όμως, μετά πέντε χρόνια δικαστικής διαμάχης πέρασαν άλλα τρία χωρίς να περιέλθει ακόμη το οικόπεδο στον ιδιοκτήτη του. Ο δήμος επικαλείται το γεγονός ότι προέκυψε ανάγκη αλλαγής του σχεδίου πόλης. Στο θέμα αυτό έχουν λόγο τόσο το Υπουργείο Περιβάλλοντος όσο και η Περιφέρεια. Εκφέρουν γνώμες, δίνουν οδηγίες, ελέγχουν τις ενέργειες των εμπλεκομένων. Χρειάζονται χρήματα για περισσότερους υπαλλήλους στα δικαστήρια, τους δήμους, τις δημόσιες υπηρεσίες ή άλλος σχεδιασμός των διαδικασιών;

Για να ανταποκριθεί η Ελλάδα στις απαιτήσεις της εποχής πρέπει να αναπτύξει δραστικά τόσο την οικονομία της όσο και το κράτος πρόνοιας και να επιλύσει τα προβλήματα των σχέσεων με τα γειτονικά της κράτη. Κλειδί για την οικονομική της ανάπτυξη είναι η ένταξη της οικονομίας της στα πλέγματα που καθορίζουν τη λειτουργία της παγκοσμιοποίησης. Να επεκτείνει έτσι τις δυνατότητες συνεργασίας, τις ευκαιρίες συναλλαγών, την παροχή

κεφαλαίων, την αξιοποίηση πλουτοπαραγωγικών πηγών και την απόκτηση τεχνογνωσίας.

Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών προϋποθέτει συνεχείς επενδύσεις, δημόσιες και ιδιωτικές, μηχανισμούς στήριξης της διοίκησης, βελτίωση των υποδομών, παιδεία που στηρίζει τη δημιουργικότητα, δραστική προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Οι πόροι, και όχι μόνο το ελάχιστο περίσσευμα της πολιτικής των παροχών, πρέπει να επενδύονται στον παραγωγικό μηχανισμό. Είναι ο μόνος τρόπος να υπάρξει πλεόνασμα για όλους.

Το έργο αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο γιατί πρέπει να συνδυασθεί και με άλλους στόχους. Ο πιο σημαντικός είναι η επέκταση του κράτους πρόνοιας, απαραίτητη προϋπόθεση για μια κοινωνία αλληλεγγύης που περιορίζει τις κοινωνικές ανισότητες. Αλλά το κράτος πρόνοιας, όπως ήδη υπάρχει με τις ελλείψεις και ατέλειές του, θα απαιτήσει συνεχώς αυξανόμενη χρηματοδότηση λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Σε ένα άτομο 65 ετών αντιστοιχούν σήμερα περίπου τρία άτομα σε ηλικία εργασίας, που με τις εισφορές τους στην κοινωνική ασφάλιση εξασφαλίζουν τη σύνταξή του. Το 2040 θα αντιστοιχούν μόνο δύο άτομα και η σχέση αυτή θα επιδεινώνεται. Επιπρόσθετα η επέκταση του χρόνου ζωής συνεπάγεται την αύξηση της παροχής υπηρεσιών υγείας και βοήθειας προς τους ηλικιωμένους. Οι εξελίξεις αυτές περιορίζουν την ελευθερία στη διαχείριση των πόρων.

Οι διαθέσιμοι πόροι θα είναι περιορισμένοι και γιατί πρέπει να μειωθεί η υπερφορολόγηση, να εξοφλείται το χρέος και να

πληρώνονται οι τόκοι. Η συνέχιση του περιορισμού των δαπανών και η αναδιάταξή τους είναι γι' αυτό αναγκαία. Η ελεύθερη προσφυγή στις αγορές, που θα σημάνει την απεξάρτηση από την χρηματοδότηση της Ένωσης, δεν θα μας εξασφαλίσει απεριόριστα ποσά για οποιαδήποτε χρήση οποτεδήποτε θέλουμε. Υπάρχουν κανονισμοί της Ένωσης που μας περιορίζουν. Μας υποχρεώνουν να τηρούμε ορισμένα επίπεδα ελλείμματος και χρέους και να μειώνουμε σταδιακά τα υπάρχοντα. Επιπρόσθετα οι διεθνείς αγορές θα σταματήσουν το δανεισμό με απαγορευτικά επιτόκια, όταν κρίνουν αρνητικά την οικονομική μας πολιτική.

Η χώρα ποτέ δεν θα έχει απεριόριστα χρήματα. Η κατανομή των πόρων σε τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται ανάπτυξη και κοινωνική δικαιοσύνη χρειάζεται γι' αυτό προγραμματισμό σε βάθος χρόνου. Σχεδιασμό που καθιστά δυνατή την επικέντρωση στην ανάπτυξη αρχικά και μετά την επέκταση του κράτους πρόνοιας και την εξισορρόπηση των ανισοτήτων. Είναι απαραίτητη επίσης η ευρύτερη δυνατή συναίνεση για να υπάρξει συνέχεια στην προσπάθεια για την κατάργηση των δομών του πελατειακού κράτους, του συστήματος των παροχών και την αντιμετώπιση των αντιδράσεων.

Προγραμματισμός σε βάθος χρόνου είναι σήμερα αδύνατος. Δεν υπάρχει συνέπεια στην ελληνική πολιτική. Η πιθανότητα πρόωρων εκλογών έχει πολλαπλασιάσει τις υπεραισιόδοξες προβλέψεις για την υπέρβαση της κρίσης και τις υποσχέσεις για κατάργηση φόρων και αύξηση των μισθών. Η συναίνεση είναι επίσης εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί όταν τα αντίπαλα κόμματα αλληλοκατηγορούνται για προδοσία, μειοδοσία, τρομοκρατία και

άλλα πολλά. Υπό τις συνθήκες αυτές μόνο αν η πολιτική ακολουθεί μια σταθερή γραμμή θα είναι δυνατόν να περιορίζονται οι επιπτώσεις των συνεχών μεταβολών και διακυμάνσεων. Η σταθερή αυτή γραμμή προκύπτει από τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι κατευθύνσεις αυτές χρειάζονται όμως αλλαγές.

Ο περιορισμός των αρνητικών επιπτώσεων της σημερινής λειτουργίας της Ευρωζώνης δεν μπορεί να επιτευχθεί από την Ελλάδα μόνη της. Χρειάζεται η συστράτευση και άλλων χωρών στο επίπεδο των ευρωπαϊκών οργάνων. Εκεί υπάρχουν οι δυνατότητες και οι μηχανισμοί για να ελεγχθούν οι επιπτώσεις στις χώρες της περιφέρειας και να προσδιορισθούν οι εξαιρέσεις και διαφοροποιήσεις.

Η λύση για την Ελλάδα είναι η διαμόρφωση της υπάρχουσας πολιτικής της Ευρωζώνης κατά τρόπο ο οποίος θα δίνει στις χώρες που μειονεκτούν τις δυνατότητες να καλύψουν την υστέρησή τους π.χ. με ειδικά αναπτυξιακά προγράμματα για υποδομές, για τη βελτίωση της εκπαίδευσης, την προώθηση της έρευνας, τη χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Είναι ανάγκη να υπάρξουν και πιο ριζοσπαστικές επεμβάσεις. Έχουν ήδη προταθεί διάφορες: μια κοινή δημοσιονομική πολιτική που θα επιτρέπει σε χώρες της περιφέρειας να παρέχουν φορολογικά κίνητρα για την πραγματοποίηση επενδύσεων· διαφοροποίηση των επιτρεπτών ρυθμών πληθωρισμού, ώστε να είναι υψηλότερος στο Βορρά και χαμηλότερος στο Νότο για να στηρίζει η ζήτηση στο Βορρά την ανάπτυξη του Νότου· η έκδοση

ευρωμολόγων για την κάλυψη ορισμένου ποσοστού του χρέους των κρατών μελών.

Ακόμη και τότε θα είναι όμως αμφίβολο αν θα επιτύχουμε μια γρήγορη και αποτελεσματική ανάπτυξη. Στη δημόσια συζήτηση αναφέρεται ως πιθανή η επάνοδος του ελληνικού χρέους σε επίπεδα συμβατά με τις οικονομικές δυνατότητες της χώρας το 2020 ή το 2022. Η πρόβλεψη αυτή προϋποθέτει να μην ακολουθήσουμε μέχρι τότε μια απλή πολιτική συμμόρφωσης στις κοινοτικές οδηγίες και να μην εμμένουμε στις ιδιαιτερότητές μας, αλλά αντίθετα να αντιπαρατεθούμε αποφασιστικά στις αιτίες της υστέρησής μας.

Η νέα φάση, το δεύτερο ημίχρονο, δεν μπορεί και δεν πρέπει λοιπόν να είναι μόνο μια επιστροφή στην ομαλότητα αλλά μια δημιουργική και ανατρεπτική περίοδος ώστε να πετύχουμε πέρα από την έξοδο από το μνημόνιο, τον πρωταρχικό μας στόχο, την έξοδο από την υστέρηση.